

TÓTH TIBOR*

A skandináv jóléti modell a 30-as évek válságkezelési gyakorlatában

Bevezetés

Széles körben elfogadott, már az 1930-as évek óta hangoztatott nézet, hogy az észak-európai országok a demokratikus, jóléti-kapitalista államok speciális csoportját vagy családját alkotják, amelyeket összekötnek a közös történelmi, kulturális és gazdasági gyökerek, továbbá egyfajta sajátos „középút” a szabad versenyes kapitalizmus és a szovjet-típusú monolitikus rendszerek között.¹ Ez a fejlődési pálya a második világháborút követő évtizedekben is töretlennek bizonyult, amelynek eredményeként az 1980-as évekre a tudományos diskurzusokban is elfogadottá vált, hogy az úgynevezett „északi-skandináv, vagy más elnevezéssel szociáldemokrata-institucionalista” modell az európai jóléti rendszereken belül is sajátos vonásokkal bíró altípust alkot a kontinentális-korporatista, az angolszász és a mediterrán típusok mellett.²

A jóléti állam skandináv-északi modellje a klasszikus közgazdasági iskolák nézőpontjából azért is tűnik speciálisnak, mert azok szintézisét valósítja meg.³ Magas adóházon jelentős állami ráfordításokkal magas színvonalú jóléti rendszereket működtet, ugyanakkor gyors növekedést ér el viszonylag alacsony munkanélküliség mellett. E látványos ellentmondások miatt a skandináv modell egyúttal megosztónak is bizonyult, értékelése nagyban függ az érintett országok mindenkori teljesítőképességétől és mak-

---

* történész, szociálpolitikus

¹ A skandináv jóléti állam „harmadik utas” jellegére elsőként Marquis Child hívta fel a figyelmet az 1936-ban megjelent írásában. Ld.: CHILDS, MARQUIS W.: *The Middle Way*. Yale University Press, London, 1974.

² ESPING-ANDERSEN, GOSTA (1990): *Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1990, SEMJÉN ANDRÁS: A svéd jóléti rendszer kialakulása. *Közgazdasági Szemle*, XLVI. évf., 1999. április, 326-345. p, CHRISTIANSEN, NIELS FINN, KLAUS PETERSEN, NILS EDLING, and PER HÁVE (eds.): *The Nordic Model of Welfare: A Historical Reappraisal*. Copenhagen, Museum Tusculanum Press, 2006.

³ A jóléti állammal foglalkozó rendkívül gazdag nemzetközi és hazai szakirodalom egyaránt alkalmazza, és többnyire egymással ekvivalensnek tekinti a „skandináv” vagy „északi jóléti állam”, illetve a „skandináv” vagy „északi jóléti modell” terminológiákat. A nyilvánvaló történelmi, földrajzi, kulturális és politikai distinkciók figyelembe vétele mellett a jelen tanulmányba nem térünk ki a modellen belüli különbségek részletesebb elemzésére, ehelyett egységesen a „skandináv jóléti modell” elnevezést és annak fogalmi kereteit alkalmazzuk. Tesszük ezt azért is, mert a modell országain belül részletesebben Skandináv-félszigeten fekvő Svédországgal foglalkozunk.

rogazdasági környezetétől, továbbá az értékelések elvi-ideológiai nézőpontjától. Támogatói kiemelik a társadalmi, jövedelmi különbségek csökkenését, a szegénység mérséklődését, a magas szintű jövedelembiztonságot, a politikai stabilitást, a hosszú távon is kiszámítható gazdasági fejlődést. Bírálói viszont szemére vetik, hogy a rendszer túlságosan nagyvonalú, helyenként pazarló, egy nyitott piacgazdaságban hosszú távon gazdaságilag nem fenntartható, nem ösztönzi kellőképpen a munkavállalást és a versenyképesség feltételeinek kiépítését.⁴

A szociális transzferek növekedése és a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenése, a bizalmi tényezők magas szintjére épülő univerzális szociális jogok, a társadalmi csoportok, nemek és jövedelmek közötti egyenlőség, valamint a demokratikus és konszenzuson alapuló politikai kultúra a skandináv jóléti államok védjegyévé vált a huszadik század második felében.⁵ Az egyes országok statisztikailag hiteles, idősoros adatai, illetve az azokból kirajzolódó trendek sorra megcáfolják azt az előfeltételezést, miszerint a jóléti állam tisztán egyenlősítő okokból alakult volna ki.⁶ Éppen ellenkezőleg: a gazdag és kisebb mértékű társadalmi egyenlőtlenségeket felmutató országok többet költenek redistributív politikákra, mint azok, ahol nagyok az egyenlőtlenségek. Ezt a jelenséget gyakran „Robin Hood paradoxonnak” is nevezik, amelynek lényege, hogy a gazdagoktól a szegények felé áramló transzferek legkevésbé akkor és ott érvényesülnek, ahol, és amikor a legnagyobb szükség van rá.⁷

További kiindulópontnak tekintjük, hogy a jóléti államok modelljei, sőt azon belül az egyes államok egymástól is különböznek a szociális-jóléti kiadások mértéke, a munkaügyi kapcsolatok, valamint az állam munkaerő-piaci politikákba történő pénzügyi beavatkozása terén.⁸ Ezt az is mutatja, hogy az egyik leggyakrabban használt mutató, a szociális transzferek GDP-hez viszonyított aránya egymástól különböző, az elosztás rendszerét meghatározó alapelveken nyugszik. *Esping-Andersen* gyakran hivatkozott tipológiája a jóléti állam három típusát különbözteti meg – liberális, konzervatív, skandináv –, amelyek egyértelműen kifejezik az egyenlőtlenségről alkotott különböző felfogásokat. Ennek alapján a liberális jóléti állam „hatókör” nem minden állampolgárra terjed ki, hanem csak a rászorultak, a szegények támogatására szorítkozik. Ezzel szemben a szociáldemokrata jóléti állam a magas szintű újraelosztás által állampolgári jogon ad magas szintű ellátást, mellyel csökkenti a társadalmi egyenlőtlenségeket, míg a konzervatív jóléti államban a támogatásokat a foglalkoztatáshoz kötik. Következésképpen a szegénység csökkentésének mértéke a szociáldemokrata jóléti államokban jelentős, a li-

⁴ SVENJA GÄRTNER – SVANTE PRADO: *Inequality, trust and the welfare state: the Scandinavian model in the Swedish mirror*. Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs universite Högre seminarier, 7/11-2012, AXEL WEST PEDERSEN & STEIN KUHNLE: *The Nordic welfare state model*. In Oddbjørn P. Knutsen (ed.), *The Nordic Models in Political Science: Challenged, but Still Viable?*. Fagbokforlaget. 2017. 219–238. pp.

⁵ MATTI ALESTALO – SVEN E. O. HORT – STEIN KUHLE: *The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons*. Hertie School of Governance-Working Papers, No. 41. June 2009

⁶ ESPING-ANDERSEN, GOSTA – MYLES, JOHN: *Economic inequality and the welfare state*, in: WIEMER SALVERDA – BRIAN NOLAN – TIMOTHY M. SMEEDING (eds.): *The Oxford handbook of inequality*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

⁷ LINDERT, PETER: *Growing Public: Social Spending and Economic Growth since the Eighteenth Century*. Vol.1. Cambridge: Cambridge University Press, 15. p

⁸ ARTNER ANNAMÁRIA: *Az európai jóléti rendszerek és fenntarthatóságuk*. Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet. Műhelytanulmányok. 89. szám, 2011. június. 9. p

berális esetében alacsony, míg a konzervatív jóléti államban a kettő között van.⁹ Az egyenlőtlenség kezelése és annak módja tehát egyedül a skandináv modellben játszik meghatározó szerepet, ott viszont kifejezetten, mint a jóléti újraelosztásokat alátámasztó alapelv és politikai cselekvés jelenik meg.

Végül pedig alapvetésnek fogadjuk el, hogy a magas adók, a kiterjedt, de hatékonyan működő közszektor, a mérsékelt társadalmi egyenlőtlenség és a magas fokú bizalom együttesen alkotják a skandináv jóléti állam alapjait.

Az elemzés módszerének kialakítását nehezíti, hogy a jóléti állam kialakulásának és fejlődésének nincsen átfogó elmélete.¹⁰ Magunk részéről a széles körben elterjedt funkcionista és konfliktus-központú megközelítések mellett fontosnak tartjuk a függőség-elméletek, ezen belül is az „útfüggőség” (*path-dependency*) koncepciójának bevonását, ami alkalmas a változás és a stabilitás okainak feltárására és megértésére. Az útfüggőség két legfontosabb elemét a növekvő hozadék és a pozitív visszacsatolás jelenti. A növekvő hozadék végső soron azt eredményezi, hogy az érintettek akkor járnak jól, ha nem térnek le az útról. A kizárólagos pozitív visszacsatolás pedig olyan ön-megerősítő hatásokat vált ki, ami erős legitimációt ad a jelenlegi állapotoknak, így radikálisabb változásokat csak valamely külső „sokkhatás” vagy kritikus fordulópont (*critical juncture*) képes előidézni¹¹

Hipotézisünk szerint a skandináv modell rendelkezik hosszú távon is stabil, a fentiekben vázolt pillérekkel, ugyanakkor vannak dinamikusán változó elemei, amelyek kifejezik a rendszer alkalmazkodóképességét és fenntarthatóságát. Feltevésünket a svéd jóléti állam korai szakaszának vizsgálatával kívánjuk igazolni. Elsősorban arra keresünk választ, hogy melyek azok a hatótényezők, amelyek megteremtették az 1950-es évek végétől kibontakozó, modell értékűnek tartott svéd jóléti állam alapjait, amelynek elemzésével máig ható következtetéseket fogalmazhatunk meg a skandináv jóléti állam természetével és perspektíváival kapcsolatban.

Történelmi gyökerek és fejlődési utak

A nyugat-európai jóléti állam kialakulása a tizenkilencedik század utolsó negyedére vezethető vissza. Társadalombiztosítási programokat vezettek be, amelyekben Németország játszott úttörő szerepet, ahol az 1880-as években létrehozták a munkavállalók részére a betegség- és időskori, ipari balesetekre irányuló, valamint rokkantsági biztosítási formákat. Ahogy Európában mindenütt, az északi jóléti állam fejlődése is a korszak legfontosabb gazdasági, társadalmi, politikai változásaihoz kapcsolódott. Az északi orszá-

⁹ GEDEON PÉTER: *Rivális elméletek a jóléti államokról*. Politikatudományi Szemle XX/2. p. 8. hivatkozza az alábbi művet: HICKS, ALEXANDER – ESPING-ANDERSEN, GÖSTA: *Comparative and Historical Studies of Public Policy and the Welfare State*. In: Janoski, Thomas – Alford, Robert R. – Hicks, Alexander M. – Schwartz, Mildred A. (eds.): *The Handbook of Political Sociology. States, Civil Societies, and Globalization*. New York, Cambridge University Press, 2005. 509–525. pp.

¹⁰ TOMKA BÉLA: *Európa társadalomtörténete a 20. században*. Osiris Kiadó. 2009.

¹¹ THELEN, KATHLEEN: *Historical Institutionalism in Comparative Politics*. *Annual Review of Political Sciences*. Vol. 2. 1999. 369–404. pp. PIERSON, PAUL: *Increasing Returns, Path Dependence, and the Study of Politics*. *The American Political Science Review*. Vol. 94, No. 2. (jun.), 2000. 251–267. pp. DAVID, PAUL A.: *Path Dependence-A Foundational Concept for Historical Social Science*. *SIEPR Discussion Paper* No. 06-08, 2007.

gokban elindult szociálpolitikai kezdeményezéseket közvetett módon a német gyakorlat befolyásolta, de már a kezdetektől megmutatkoztak a specifikus skandináv modell kialakulásának legfontosabb elemei. A tizenkilencedik század végétől a második világháborúig tartó időszakban alakultak ki a modellre jellemző állandó sajátosságok, amelyek eltérnek a jóléti állam fejlődésének a többi európai államban kialakult gyakorlatától¹²

Ezek közül első helyen említhető az állam és a református egyház közötti együttműködés, amelynek eredményeként – szemben az európai országok többségében, így Magyarországon is elterjedt gyakorlattal – az állam és a helyhatóságok hatáskörébe került a szegények segélyezése, általánosságban pedig a szociális problémák kezelése. Ez volt az egyik kiindulópontja az állam átfogó, domináns, sőt beavatkozó közszolgáltatási szerepvállalásának.

A második fontos tényező a politikai befolyással bíró, relatíve önálló, erős identitással rendelkező kisbirtokos parasztság befolyása. Ennek alapja a családi gazdaság, mint az agrártermelés legfontosabb egysége jelentősen különbözött mind a nyugat-európai (komplex, több tevékenységformát integráló gazdaságok), mind a kelet-európai (félfeudális nagybirtok) birtokszerkezetétől. A kisbirtokos parasztság ekképpen fontos szerepet játszott a korai társadalmi mozgalmakban és az agrárpártok megszerveződésében.

A harmadik elem a szociáldemokrata pártok szerepe, amelyek az 1930-as években kerültek hatalomra mind a három skandináv országban, szövetségben az agrár és/vagy liberális pártokkal, ami megeremtetette az alapját a munka és a tőke közötti kompromisszumoknak. Társadalmi alapját a helyi nyersanyagforrásokra alapozott, export-orientált iparosítás jelentette. Fontos megjegyezni, hogy a kialakuló iparágak – eltérően a nyugat-európai fejlődéstől – nem a térségi koncentráció elvét követték, hanem egy egészségesebb, többpólusú térségi struktúrában működtek. Mindez nem a városi és vidéki lakosság közötti törésvonalak kialakulását, hanem éppen ellenkezőleg, a közös érdekek felismerését és az együttes fellépés intézményi kereteinek kialakítását vonta maga után. Összességében a tizenkilencedik század utolsó harmadában, a tömegpártok kialakulásának időszakára a skandináv országokban háromosztatú társadalmi szerkezet alakult ki, amit a politikai pártok is leképeztek: városi felső középosztály (liberálisok), ipari munkásság, bérből és fizetésből élők (szociáldemokraták), vidéki kisbirtokos parasztság (agrárpártok).

Végül meg kell említeni a társadalom szerkezetét és azokat a kulturális értékeket, amelyek magukba foglalták a nemek közötti egyenlőség feltételeinek kialakítását, a női választójog bevezetését, lehetővé tették és ösztönözték a nők aktív részvételét a reformok és a korai szociális törvények kidolgozásában.

A skandináv modell tehát már kialakulása során számos elemében különbözött a többi európai ország gyakorlatától, de korántsem mondható homogénnek. Közelebbről nézve már jelentős különbségek mutatkoznak a szociális politikák különböző típusai, bevezetésük ideje, sorrendje, valamint ellátásuk, megszervezésük módozata között.

A skandináv jóléti állam kialakulásának alapját a – tizenkilencedik század második felében kezdődött – gyors gazdasági növekedés és a vele járó szerkezeti átalakulás jelentette. Dánia, Norvégia és Svédország az 1870-es évektől a korabeli Európa leggyorsabban növekvő gazdaságának számított. Dánia a korszerű ipari eszközökkel működő mezőgaz-

¹² ERIC S. EINHORN – JOHN LOGUE: *Economic and Social Security in Scandinavia: A Model for the Baltic Area?* Prepared for the Council for European Studies meeting Chicago, March 29-April 2, 2006. 3-4. pp.

dasága révén már az első világháború előtt elérte az európai GDP átlagát, míg Norvégiában a hajózásra épülő kereskedelem, Svédországban pedig a több lábon álló ipar hozta létre a gyors ütemű fejlődés és növekedés feltételeit. Ettől eltérő képet mutat az 1918-as polgárháborúból csak lassan kilábaló, az iparosodás terén jelentős lemaradással küszködő Finnország fejlődése, ami jelentősen befolyásolta a jóléti rendszerek kiépítését, azok ütemét és mértékét. A növekedés üteme és intenzitása azonban nem jelentette azt, hogy a skandináv országok másoknál lényegesen fejlettebbek lettek volna, amit az is mutat, hogy a szociális kiadásai az 1960-as évekig nemzetközi összehasonlításban sem emelkedtek az átlag fölé.¹³ A hangsúly azon van, hogy ezekben az évtizedekben sikerült megalapozni a második világháborút követően kialakuló skandináv jóléti állam „aranykorát”.

A gazdaság átalakulását és fejlődését egy olyan tényező támogatta, ami szintén eltért a korabeli államfejlődéstől – ez pedig a kisebb, unitárius államberendezkedésű országokra „szabott” konszenzuális demokrácia. Ebből a szempontból az 1930-as évek vízvonalstónak tekinthetők, mivel valamennyi észak-európai országban kialakultak a politikai konszenzus intézményes feltételei – parlamentarizmus, többpártrendszer, munkaadói- és munkavállalói szervezetek megszerveződése –, amelyek megteremtették az egyes szektorok, valamint a tőke és munka világa közötti egyezségek, konfliktusfeloldó mechanizmusok és kompromisszumok alapjait. Ennek legfontosabb elemét az jelentette, hogy a törvényjavaslatok parlamenti vitáját és a formális döntéseket széleskörű és intézményesített egyeztetések előzték meg a kormány, a szakszervezetek és a munkaadói érdekképviseltek „háromszögében”. Emellett szinte főszabállyá vált a koalíciós, sőt nemritkán a kisebbségi kormányzás. A konszenzuális demokrácia működését gyakran egyfajta „negatív parlamentarizmusnak” is nevezik, amelyben a döntések súlypontja a parlamenten kívüli előkészítő- és alkufolyamatokra helyeződik.¹⁴

A skandináv modell közös alapjainak kialakulásához – különös tekintettel az egyes szociálpolitikák konvergáló tartalmi elemeire – meg kell említeni az észak-európai országok közötti együttműködés intézményes kereteit. Az első magas szintű politikai-közigazgatási egyeztetést 1919-ben Koppenhágában tartották, amelyhez a húszas években Finnország és Izland is csatlakozott. A folyamat eredményeképpen jött létre 1952-ben az Északi Tanács, illetve 1955-ben az északi országok közötti társadalombiztosítási konvenció. Mindent összevéve, az 1930-as évek elejétől kezdődő, a jóléti állam kiépítése felé vezető folyamat szorosan összekapcsolódott a belpolitikai értelemben vett társadalmi-politikai konszenzusépítéssel és a közös északi-skandináv identitás megerősödésével. Ez a két pillér kiemelt fontosságú eleme a skandináv modell koncepciójának.

Ami a konkrét intézkedéseket illeti, a tizenkilencedik század végétől Dánia tekinthető élenjárónak a szociális jogok, biztosítások, szolgáltatások és különböző ellátási formák kiterjesztésében, utána következik a második világháborúig terjedő időszakban Svédország, Norvégia és Izland. Ezt az is mutatja, hogy az első társadalombiztosítási törvényeket szinte egy időben fogadták el 1890 és 1895 között Dániában, Svédországban, Norvégiában, Finnországban és Izlandon, ám Dániában még két további törvénnyel bővítették a sort az évtized során. Mindez összefügg a gazdasági-társadalmi fejlődés és a politikai rendszer demokratikus mivoltának mértékével, és ezekben a mutatókban Dá-

¹³ ESPING-ANDERSEN, GOSTA: *Jóléti rezsimek és társadalmi rétegződés*. Esély 2017/1. 5. p.

¹⁴ MATTI ALESTALO – SVEN E. O. HORT – STEIN KUHLE 2009, 7. p.

nia első helye megkérdőjelezhetetlennek bizonyult. Ugyanakkor nincs egyértelmű ok-okozati összefüggés a gazdasági fejlettség és a demokrácia minősége, valamint a törvénybe foglalt szociális jogok és jogosultságok között.¹⁵ Nyilvánvaló, hogy egyéb, történelmi, kulturális, demográfiai és egyéb, inkább pragmatikus jellegű tényezők is szerepet játszottak abban, hogy a legiparosodottabb északi ország, Dánia az időskori nyugdíjnak, míg az ebből a szempontból kevésbé fejlett Norvégia az ipari munkások balesetbiztosításának adott prioritást. A korabeli Német Birodalom és az Osztrák-Magyar Monarchia sem tartozott – korabeli mércével mérve sem – a legfejlettebb demokratikus rendszerek közé Európában, mégis úttörői voltak a társadalombiztosítás bevezetésének.

A magyarázó tényezők között azonban – az ipari fejlettség és a demokratizálódás mértékétől függetlenül – megkérdőjelezhetetlen a Németországban 1885-ben lezajlott társadalombiztosítási törvényhozás hatása. Ez azonban sem tartalmában, sem ütemezésében nem jelentette a német gyakorlat pusztán másolását, amit jól mutat, hogy például Svédországban és Dániában évekig tartó viták és a korábban említett „érdekegyeztetési háromszög” javaslatait figyelembe véve csak jóval később, 1891-ben, illetve 1892-ben fogadtak el – a német mintával ellentétben nem kötelező, hanem az önkéntesség elvére épülő – betegség- és balesetbiztosítási törvényeket. De volt olyan eset is – a már említett dán időskori nyugdíjrendszer 1891-es kidolgozása – ami semmilyen hasonlóságot nem mutatott az 1889-ben elfogadott, hasonló németországi törvény alapelveivel, finanszírozási módjával, jogosultsági kritériumaival. A példaként említhető időskori nyugdíj esetében valamennyi északi ország felállította az 1930-as években az állami nyugdíjrendszert – az úgynevezett „emberek nyugdíját” –, ami az adott személyek anyagi helyzetének felmérése alapján átfogó és bőkezű átalányösszeget bocsátott juttatásként az idősek számára, amiből csak a jómódú kisebbség maradt ki. A munkanélküliség elleni biztosítás terén viszont már jelentős különbségek mutatkoztak: Norvégia a nemzeti társadalombiztosítás megközelítését választotta, míg Svédország, Finnország és Dánia hűségesebbnek bizonyult a félig magánjellegű önkéntes biztosításhoz, az ún. Ghent-szisztémához, együttműködve a szakszervezetekkel.¹⁶

Összegezve, az 1930-as éveket a skandináv modell (de még nem a jóléti állam átfogó koncepciója) fokozatos kiépülése jellemzi. Olyan kulcsfontosságú társadalombiztosítási programokat hoztak létre vagy reformáltak meg, mint az időskori nyugdíj, a baleset-betegség- és a munkanélküliség elleni biztosítás. Az alábbi táblázat jól mutatja az érintett országok között kitapintható hasonlóságokat és különbségeket. Kirívó esetként említhető, hogy Finnországban és Norvégiában jelentős késéssel, az 1930-as évek közepén vált valósággá az időskori nyugdíj, a jóléti állam kiépítését jelentős lemaradással kezdő Finnország pedig 1963-ban jutott el a kötelező betegbiztosításig. A családi pótlék bevezetésére pedig minden ország esetében csak a második világháborút követően került sor.

¹⁵ MATTI ALESTALO – SVEN E. O. HORT – STEIN KUHLE 2009, 10. p

¹⁶ A Ghent-rendszer olyan önkéntes biztosítási rendszer, amelyet a szakszervezet nyújt szolgáltatásként a tagjainak, de az állam is támogatja azt.

1. sz. táblázat

Társadalombiztosítási programok bevezetésének időpontjai a skandináv országokban

	Baleset-biztosítás		Betegség-biztosítás		Nyugdíj-biztosítás		Munkanélküli biztosítás		Családi pótlék
	Önk	Köt	Önk	Köt	Önk	Köt	Önk	Köt	
Svédország	1901	1916	1891	1953		1913	1934		1947
Dánia	1898	1916	1892	1933	1891	1922	1907		1952
Finnország		1895		1963		1937	1917		1948
Norvégia		1894		1909		1936	1906	1938	1946

Forrás: TOMKA BÉLA: *A jóléti állam Európában és Magyarországon*. Corvina, Budapest, 2008. 11. p. alapján saját szerkesztés

Ahhoz, hogy a fenti biztosítási formák a gyakorlatban is működőképpé váljanak, szükség volt a nemzeti statisztikai hivatalok megszervezésére, valamint hiteles adatgyűjtéseire és szolgáltatásaira. A 19. század közepétől kezdve szinte valamennyi európai ország komoly erőfeszítéseket tett a nemzeti statisztikai hivatalok felállítására, amelyek kezdettől fogva az államépítés, az állami kapacitások és a közbürokrácia működésének lényeges előfeltételeivé váltak. A Németországból érkező, a társadalombiztosítási programok bevezetését célzó impulzusok szerencsés módon találkoztak az északi országok statisztikai rendszereinek kiépülésével és a szükséges fejlettségi szintet elérő gyakorlati működésével.

Ugyanakkor azt is látni kell, hogy önmagukban az egyes jóléti intézkedések időpontja nincs feltétlenül összhangban az adott állam jóléti színvonalával. Éppen a skandináv eset mutatja, hogy a két világháború között induló biztosítások már a kezdetektől a lakosság vagy a foglalkoztatottak szélesebb körének garantáltak nagyobb léptékű juttatásokat, mint azok az országok, ahol már régebb óta működtek jóléti rendszerek.¹⁷

A skandináv jóléti rendszerek megalapozottságának első nagy teherpróbáját az 1929-33-as világválság jelentette. A többi országhoz hasonlóan a skandináv államoknak is viharos társadalmi-politikai konfliktusokkal kellett szembenézni: Svédországban folyamatos sztrájkhelyzet volt, Finnországban polgárháború, Norvégiában pedig a baloldali párt belépett a szovjet Kominternbe.¹⁸

Az akkoriban legfejlettebb skandináv országnak számító Dániában 1933 elején a munkásság egyharmada munkanélküli volt. A kormányon lévő szociáldemokraták és a liberálisok közötti kompromisszum eredményeként leértékelték a koronát, az elbocsátások befagyasztása érdekében betiltották a sztrájkokat, ezzel párhuzamosan pedig erős szociális védőháló bevezetéséről döntöttek. Norvégiában az évtized végén rövid, a gazdasági világválság kitöréséig tartó konjunktúra bontakozott ki, főként a hajózásban, a bálnavadászatban és a prémes állatok tenyésztésében. A gazdasági válságból ennek bázisán viszony-

¹⁷ TOMKA BÉLA: *A jóléti állam Európában és Magyarországon*. Corvina, Budapest, 2008. 15. p.

¹⁸ POGÁTSÁ ZOLTÁN: „Az északi modell nem a skandináv erdőben terem”. https://lumens.blog.hu/2015/10/30/_az_eszaki_modell_nem_a_skandinav_erdoben_terem (letöltés: 2018.09. 10.).

lag gyorsan sikerült kilábalni, ám annak tanulságait levonva, 1938-ban bevezették a munkanélküli-biztosítást és adóemeléssel járó szociális programba kezdtek. Svédországban – amint ezt utóbb részletesebben is bemutatjuk – a kormány gazdaságélénkítő programokkal, a szükségmunkák bevezetésével, valamint az adópolitikára, az öregségi nyugdíjra, az egészségügyre, valamint a művelődésügyre kiterjedő radikális reformok tervezésével és fokozatos bevezetésével vitte végbe a válságkezelés folyamatát.¹⁹

A svéd jóléti állam kezdetei

Az 1870-es évek előtt Svédország a fejlődésben elmaradott országok közé tartozott. Ez azonban jelentős mértékben megváltozott a tulajdon védelmére, az oktatásra, a fizikai infrastruktúra fejlesztésére irányuló reformok eredményeként. A vállalkozások és a kereskedelem szabadságát egy 1864-ben hozott törvény garantálta. A földhasználat rendezése következtében a mezőgazdaság termelékenységének látványos javulása már az iparosítást megelőzően elkezdődött. Jóllehet az ország földrajzi értelemben inkább vidéki-esnek tekinthető, a kedvező földrajzi adottságokra, a bőséges ásványkincsekre és energiaforrásokra támaszkodva Svédország komoly iparosodás és városiasodás küszöbén állt az 1890-es években. A növekedés első nagy korszaka 1890 és 1930 közé tehető. Ebben az időszakban Svédország a világ gazdaság fejlődésének egyik éllovasává vált, miután az egy főre jutó növekedés arányát tekintve csak Japán előzte meg 1870 és 1970 között.²⁰ Ebben az időszakban az ország nyersanyag-exportőrből az igényes gyári termékek előállítójává és forgalmazójává vált. Ezt a számok is alátámasztják: míg 1890-ben a gyáripar termékei még csak 2 százalékát tették ki az exportnak, ez 1913-ra már 13 százalékra, 1946-ra pedig 25 százalékra emelkedett. Érdeemes figyelni a találmányok és szabadalmak nagy számát is.²¹ Ebben az időszakban jöttek létre Svédország mai napig emblemikus vállalatai, mint a Volvo, a Saab, az Ericsson. A fejlődéshez Svédország katonai semlegessége, a háborúból való kimaradása is jelentősen hozzájárult. Összegezve, az állam szabad kereskedelmet támogató szerepvállalása, a jól képzett, nem túlburjánzó köztisztviselők elkötelezettsége, az alacsony vámok, a vállalkozások és a kereskedelem szabadsága, a társadalmi mobilitás, valamint a háborúk elkerülése oda vezetett, hogy Svédországban volt az időszakban a legmagasabb egy főre vetített jövedelemgyarapodás.

Ebből azonban nem következik automatikusan a jóléti állam kialakítása, és valójában nem is ez volt az eredeti cél.²² A liberális politikusok az 1920-as években attól tartottak, hogy amennyiben az újonnan szerzett szabadság és a gazdasági fellendülés nem

¹⁹ NÉMETH ISTVÁN (szerk). *20. századi egyetemes történelem*. Osiris Kiadó. 2005. https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_a_20_szazad_egytort_1/ch04s04.html (letöltés: 2018.09. 10.).

²⁰ STEIN, PETER: *Sweden: From Capitalist Success to Welfare-State Sclerosis*. Cato Institute Policy Analysis No. 160, September 1991. 4. p.

²¹ A teljesség igénye nélkül említjük meg a dinamit feltalálójának, Alfred Nobelnek, Gustav Dahlénnak a világítótornyok és világítótoronyok gáztartályainál használható automatikus szabályozók feltalálójának, és a hűtőszekrények működési elvének tökéletesítésében meghatározó szerepet játszó Baltazar van Platen nevét

²² BYLUND, PER: *The Modern Welfare State: Leading the Way on the Road to Serfdom*. In: Thomas E. Woods Jr. Wilmington (ed.) *Back on the Road to Serfdom: The Resurgence of Statism*. ISI Books. 2011.

vált ki pozitív, kézzelfogható hatásokat az általános jólét és az életszínvonal területén, a kollektív családottság komolyan veszélyeztetheti a társadalmi békét. Ennek elkerülése érdekében került sor korlátozott mértékű társadalmi és jóléti reformok kezdeményezésére. Ennek eredményeként már a politikai elit viszonylag korán magáévá tette az egyenlőtlenségek mérséklésének, illetve ezzel összefüggésben az erőteljes társadalmi újraelosztás szükségességének gondolatát.

A jóléti állam kiépítésének politikai vezetése elsősorban az 1932 és 1976 között minden választást megnyerő Szociáldemokrata Párthoz kapcsolódott. A párt erejét és befolyását mutatja, hogy sohase szerzett 40 százaléknál kevesebbet a választásokon, míg a mindenkori legerősebb rivális általában 25 százalék körüli eredményt ért el. A szociáldemokraták felemelkedése egyben az aktivista, keynesiánus gazdaságpolitika gyakorlati megvalósítását is jelentette. Ezt az is mutatja, hogy 1932-ig a svéd kormány a GDP 10 százaléka alatt tartotta a kormányzati kiadások mértékét, a szociáldemokrata párt akkori vezetője, *Per Albin Hansson* jelentős mértékű emelésbe fogott annak érdekében, hogy Svédországot a „nép otthonává” („*Folkhem*”) tegye, ami a kapitalizmus és a szocializmus közötti átmenetet hivatott szimbolizálni.

Mindezek alapján az 1930-as években kialakultak a svéd jóléti állam alapjait, amelynek *Peter Stein* összegzése szerint négy fő eleme különíthető el.²³

Az első az erős szakszervezetek és a centralizált iparági bérmegállapodások. A két világháború között a kék-galléros munkavállalók 90, a fehérgallérosok 80 százaléka szakszervezeti tagsággal rendelkezett. Ennek következtében a svéd nagyvállalatok erejével szemben erős ellensúlyt képeztek a rendkívül jól szervezett, valódi tömegtagsággal bíró szakszervezetek. Az ágazati tömörülések hagyományosan a szociáldemokraták bázisát alkották, sokáig engedélyezett volt az automatikus párhuzamos tagság. Ennek ellenére szereplők közötti együttműködést kezdetben komoly ellentétek sztrájkok, zavargások tarkították, mígnem 1938-ban a kékgallérosok legnagyobb szakszervezeti tömörülése és a svéd munkaadók konföderációja megegyezett egymással a Saltjöbadeni Megállapodás aláírásával.²⁴ Ennek érdekében a két szervezet az aktuális nemzeti jövedelem alapján rendszeresen egyeztetet a bérekről, a munkafeltételekről, a termelékenységet meghatározó tényezőkről. A bérmegállapodások – legalábbis a szabad piaci verseny híveinek nézőpontjából – azonban korántsem mondhatók ideálisnak. A centralizált iparági megállapodások torzítóan hatottak az árakra, a szolidaritáson alapuló – egyenlő munkáért egyenlő bért követelő – bérpolitika minden piaci szereplőre egyformán kiterjedt, függetlenül azok gazdasági teljesítőképességétől. A modell tervezői ezzel szemben azzal érveltek, hogy kismértékű bérkülönbségek elősegítik a gazdaság szerkezetének elmozdulását az alacsony termelékenységű szektoroktól a magas termelékenységű szektorok felé, miután „kiejti” az életképtelen cégeket, és előnyben részesíti a versenyképes vállalatokat.

A második elemet a szabad kereskedelem alkotja. Svédország erősen függ a külkereskedelemtől, az export és import aránya a GNP 30-35 százalékát teszi ki. Ez mindenesetre magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért volt mindig konszenzus a szabad keres-

²³ STEIN, PETER 1991, 6. p.

²⁴ A szakszervezetek és munkaadói érdekszervezetek jóléti reformjavaslatai sokszor radikálisabbak voltak, mint a szociáldemokrata kormány eredeti reformelképzelései. Ld: GEDEON PÉTER: *Rivális elméletek a jóléti államokról*. Politikatudományi Szemle XX/2. 15. p.

kedelem prioritása tekintetében. A hazai ipar ezért rákényszerült arra, hogy állja a versenyt a külföldi cégekkel. Ezért érdekükben állt a „gazdasági” béke feltételeinek folyamatos biztosítása a munkavállalókkal kötött ipari bérmegállapodások formájában.

A harmadik tényező az államosítások csekély mértéke. Annak ellenére, hogy az államosítás a szociáldemokraták egyik legfontosabb elvi célkitűzése volt, csupán kis mértékben ültették át a gyakorlatba. Az 1970-es évekig az iparágak között csupán kettő esett a kormányzati közbeszerzések alá: a hadászati légierő számára fejlett technológiák biztosítása, valamint a nukleáris energia. Egészen 1970-ig a kormányzati ellenőrzés alá eső vállalatok aránya nem haladta meg az 5 százalékot. Ahol számottevő volt az állami tulajdon és a menedzsment (például a vasúti közlekedés és a közszolgáltatások), ott a feladatok ellátását magasán képzett közvetlen politikai befolyástól mentes közbürokrácia végezte.

A negyedik tényező a központi gazdasági tervezés hiánya. A szociáldemokrata párt tartózkodott bármilyen központi tervutasítási rendszer bevezetésétől. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az állam nem gyakorolt befolyást az erőforrások felhasználására a magas adók és a jóléti célokat szolgáló újraelosztás érdekében. Ez azonban inkább beavatkozásoknak, semmint direkt utasítások rendszerének tekinthető, és számos tényező (például a szabad kereskedelem) ellensúlyozza az esetleges káros következményeket.

Végül az ötödik lényeges tényezőt a nagyméretű közszektor és a működéséhez szükséges progresszív adórendszer jelenti. Fenntartása valamennyi társadalmi csoportnak érdekében állt, különös tekintettel a magas adóbázist látszólag leginkább „elszenvedő” középosztálynak, amely az ingyenes oktatás, egészségügy, valamint a munkaerőpiacról való önkéntes és ideiglenes kivonulás lehetősége okán a jóléti államban nem a „nulla-összegű játék” logikáját látta (ahol bármilyen előny csak mások rovására realizálható), hanem „győztes” (*win-win*) élethelyzetnek értékelhette.

Mindent összevéve, ezt az időszakot az erős növekedés és a későbbi növekedést megalapozó fejlesztések egyaránt jellemezték. A gazdasági fejlődés kihatott a társadalom mentális átalakulására is: a svéd önkép lényeges eleme a keményen dolgozó, önálló, független ember, aki gondot visel önmagára, családjára, kisebb közösségekre és a hazájára. Kiemelt jelentőséggel bírt a korszak társadalmának etnikai, nyelvi, vallási és kulturális homogenitása, valamint egyfajta közmegegyezés a szolidaritás és az egyenlőségre törekvés nemzetépítő szerepéről. Végül, de nem utolsósorban az államra nem valamiféle ördögtől való problémaként, hanem ellenkezőleg, mint a felmerült problémák megoldójára tekintettek.²⁵

A gazdasági válság évei és a kilábalás

A világválság Svédországot csak kisebb mértékben érintette, így a kilábalás is viszonylag rövid ideig tartott. A nagyobb problémák elkerülésében számos tényező játszott szerepet.²⁶ Először is sikerült elkerülni az ország tőkeállományának bedőlését, többek kö-

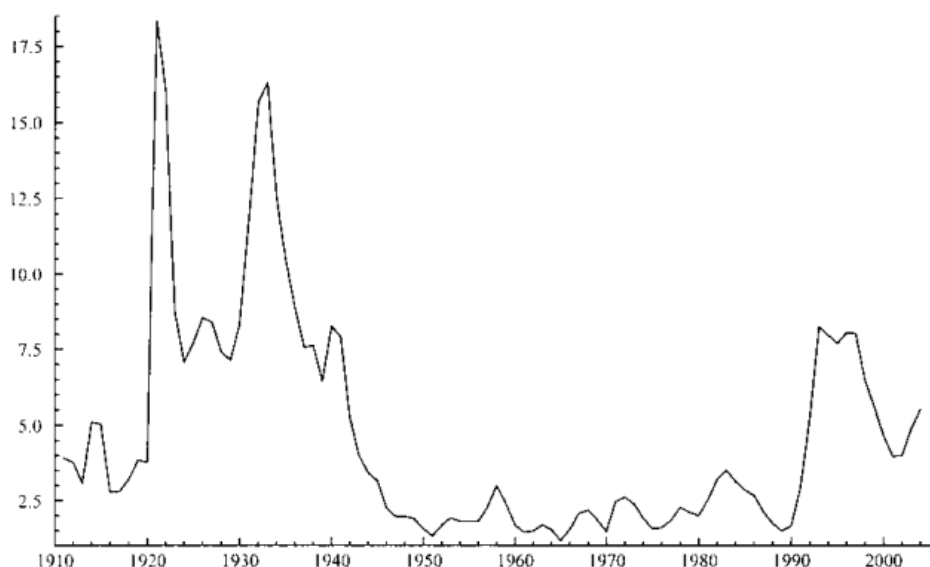
²⁵ NYILAS MIHÁLY: *A svéd jóléti rendszer: szociáldemokrata tradíciók és új kihívások*. Kapocs 46. szám. 2010. 1–4. pp.

²⁶ STEIN, Peter 1991.

zött az arany standard 1931-ben történő feladásával és még ez év szeptemberében a korona leértékelésével. Mindez azt eredményezte, hogy a visszaesés Svédországban viszonylag enyhe volt, és a kilábalás is gyorsan ment végbe az export drasztikus növekedésének köszönhetően. A korona leértékelése, valamint az ezzel párosuló stabil és kiszámítható költségvetési politika a válságkezelés szükséges előfeltétele volt, de nagymértékben támaszkodhatott a korábbi évtizedekben lezajlott gazdasági és társadalmi reformok eredményei.

1. sz. ábra

A svéd munkanélküliek munkavállalókhöz viszonyított aránya 1911 és 2004 között (%)

Forrás: ANDERS FORSLUND – ALAN KRUEGER: *Did Active Labor Market Policies Help Sweden Rebound from the Depression of the Early 1990s?* In: Richard B. Freeman – Birgitta Swedenborg – Robert Topel (ed.): *Reforming the Welfare State: Recovery and Beyond in Sweden*. The University of Chicago Press, 2010. 160. p

A két világháború között a szociálpolitikai viták két kérdés köré koncentráltak. Az egyik a rászorultsági alapú ellátások háttérbe szorítása és az ellátások általánossá tétele, a másik a munkanélküliség kezelése volt. Már itt jelentkezett a svéd modell egyik fontos jellemzője: a gazdasági és szociális problémák együttes és egyenrangú kezelésére való törekvés. A teljes foglalkoztatást egyszerre tekintették az egyenlőtlenség mérséklését és a gazdaság hatékonyságát javító eszköznek.²⁷

A kormány támogatni kezdte a különböző szakszervezetek által működtetett betegbiztosítási alapokat. Erre azért volt szükség, mert nyilvánvalóvá vált, hogy betegség vagy az időskor beköszöntével a városi munkavállalók nem rendelkeztek azokkal a tá-

²⁷ NYILAS MIHÁLY 2010, 3. p.

mogatási formákkal, amelyeket vidéken a farm vagy a család biztosítani tudott. A modernizáció olyan biztosítási rendszert igényelt, amely kellőképpen rugalmas és fenntartható módon képes kielégíteni a vidéki népességhez képest jóval mozgékonyabb bérből és fizetésből élők igényeit.

A reformokon átesett betegbiztosítás jóval korábban, még 1910-ben jelent meg. Az egészségbiztosításnak ez a korai modellje távolról sem volt univerzális; önkéntességen alapult, csekély összegre rúgott, ami a jövedelemhez kapcsolódott. Az univerzális megoldáshoz vezető út hosszúnak és bonyolultnak bizonyult. Az első komoly előrelépés 1937-ben következett be, amikor a szociáldemokrata miniszter, *Gustav Möller* egy bizottságot nevezett ki azzal a céllal, hogy tervezzék meg az univerzális és kötelező érvényű egészségbiztosítás rendszerét. *Möller* elkötelezetten képviselte az univerzalizmus elvét, amely szerint társadalmi osztálytól, foglalkozástól, nemtől függetlenül mindenkinek joga van a juttatásokra és a különböző ellátási formákra, elutasítva a jövedelemhez kapcsolódó juttatások gondolatát. A bizottság munkájának gyümölcse azonban csaknem húsz év elteltével érett be, amikor a Szociáldemokrata Párt a Parasztpárttal szövetségben olyan modellt indított el, ami egyszerre teljesítette az univerzális (átalánydíjas formában) és a jövedelemhez kapcsolódó juttatások és ellátások tartalmi elemeit. A rendszer a bérből és fizetésből élőkre terjedt ki, nem vonatkozott ugyanakkor az önfoglalkoztatókra.

Az univerzális, átalánydíjas nyugdíjrendszer 1948-ban kezdte meg működését. A juttatások mértéke alacsony volt, de elegendő ahhoz, hogy nyugdíjasok sokaságát tegye függetlenné a szegénygondozás rendszerétől. Az új nyugdíjrendszer által kiváltott újraszámítás hatásosnak bizonyult, mivel a szegények jövedelme jelentősen emelkedett. Az univerzális, átalánydíjas nyugdíjrendszert kiegészítő, jövedelemhez kapcsolódó nyugdíjak 1958 folyamán jelentek meg. Ezt a juttatást a tizenöt legmagasabb jövedelemi év után állapították meg. A nyugdíjrendszer összességében a fehérgalléros munkavállalók magasabb jövedelméhez igazodott, ami jelentősen lazította a munkaadók által biztosított kiegészítő nyugdíjaktól való függőséget.

A szakszervezetek még 1892 elején kidolgozták a munkanélküliségi biztosítást. A számos más országban bevezetett univerzális, kötelező munkanélküli biztosítással szemben Svédország a korábban már említett Ghent rendszert választotta, ami a szakszervezeti tagsághoz kötötte a jogosultságot. A biztosítási alapokhoz való állami hozzájárulás mértéke a 1940-es évekig alacsony volt, miután alapvető kérdésekben nem született megegyezés a szakszervezetek és a kormány között. A patthelyzetet az oldotta fel, hogy a szakszervezetek erős politikai befolyásra tettek szert az 1930-as és 1940-es évek során, amelynek hatására a kormány olyan feltételeket ajánlott, ami megfelelt az igényeknek. Érdekes ellentmondás ugyanakkor, hogy a szakszervezetek magas aránya ellenére Svédországban a munkavállalók jelentős hányada nem veszi igénybe a biztosítási rendszert, az ország pedig a mai napig nem rendelkezik univerzális munkanélküliségi biztosítási rendszerrel.

A szociális transzferek GDP-hez viszonyított aránya hosszú ideig stagnált. Sokáig 3 százalék alatt maradt, majd érdekes módon a gazdasági világválság tetőpontján, 1930-ban kezdett lassan emelkedni. Az emelkedés lassú ütemben folytatódott mintegy két évtizeden keresztül, míg az 1950-es évek végére elérte a 10 százalékot. Az 1960-as évektől pedig az arány 1990-re 30 százalékra kúszott fel.²⁸

²⁸ SVENJA GÄRTNER – SVANTE PRADO 2012, 5. p.

Mindent összevéve, a svéd jóléti rendszer elvi és koncepcionális gyökerei az 1930-as és 1940-es években találhatók, amelyek megalapozták a további fejlődést, ami három hullámban zajlott. Az első szakaszban történt meg az univerzális átalánydíjas juttatások rendszerének bevezetése az 1950-es évek elején, a másodikban a jövedelemhez kapcsolódó juttatások léptek be az 1950-es évek végén, majd a sort a közsféra feladatainak és méretének kiterjedése zárta az 1960-as és 1970-es években. Mindezek eredményeként vált az 1950-es évek végére a jövedelembiztosítás és az univerzalitás a svéd jóléti állam két legfontosabb pillérévé.

Következtetések

A skandináv jóléti állammal foglalkozó elemzések megkerülhetetlen eleme a „mi volt előbb” típusú kérdések megválaszolása. Az alapproblémát az alkotja, hogy a különböző koncepciók nézőpontjából nehéz objektíven megítélni, hogy a jóléti állam rendszerének kiépítése és működtetése eredményezte-e az egyenlőtlenség mérséklését és a jóléti standardok univerzális biztosítását eredményező hatásokat, avagy a feltételeket az előző évtizedek gazdasági és társadalompolitikai reformjai alapozták meg.

Tanulmányunk alapján úgy látjuk, hogy az érett, modell-értékűnek tekintett svéd jóléti állam kialakulását megelőzte az ország gazdasági fejlődése, ami nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az ország viszonylag gyorsan magához tért a gazdasági világválság okozta sokkból, részben létrehozva, részben stabilizálva a későbbi fejlődés alapfeltételeit. Ebben a folyamatban nem lehet eléggé hangsúlyozni a konszenzuális demokrácia viszonylag korai kiépülését, ami a kifejlett jóléti állam lényeges eleme és egyben előfeltétele.

A jelen tanulmány bevezetőjében említett „Robin Hood paradox” érvényességét mutatja, hogy azokban az országokban, amelyeket meghatározott kritériumok alapján a múlt század ötvenes-hatvanas éveitől kezdve jóléti államnak nevezhetünk, az egyenlőség magas szintje a jóléti állam kiépülésének nem a következménye, hanem a szükséges – habár önmagában kétségkívül nem elégséges – előfeltétele volt.

A huszadik század folyamán a skandináv társadalmi tervezés hatóköre folyamatosan bővült azzal a céllal, hogy kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi fejlődést érjenek el – azaz a gazdasági növekedést és a társadalmi igazságosságot. Így a szegénység elleni küzdelem kézzelfoghatóan együtt jár az állami intézményépítéssel a társadalmi és gazdasági növekedés, valamint a politikai demokrácia érdekében. A stratégia az volt, hogy ne csupán a munkaerőpiacról kiszorult munkavállalóknak nyújtsanak védőhálót, mint a kontinentális és az angolszász (de nem neoliberais) modell esetében, hanem a középosztálynak is, így e széles (és belülről rétegzett) társadalmi csoport is érdekeltté vált a rendszer működtetésében, és a magas adók megfizetésében.

A nagy gazdasági és szociális alrendszerek valamennyi elemére kiterjedő, társadalmi és politikai konszenzusra épülő megalapozása, a gyors ütemű és töretlen folyamatos fejlődés és növekedés, a sikeres válságkezelés egyaránt azt mutatja, hogy az „útfüggőség” a skandináv modell esetében nem vezetett a rendszer „foglyul ejtéséhez”, vagy hamis „bezáródáshoz.” Az útfüggőség nem zárja ki a fokozatos, kis lépésekben megvalósuló változásokat, amelyeket belső és külső hatások egyaránt kiválthatnak. A változás főleg külső, a stabilitás pedig belső tényezőkre vezethető vissza.

A fokozatos változás a valóságban a „rétegződés” (*layering*) és az „átalakítás” (*conversion*) fogalmaival írható le. Utóbbi azt jelenti, hogy a meglévő intézményeket a célok megváltozásához kell hangolni. Előbbi pedig arra utal, hogy amennyiben nincs elegendő kapacitás vagy erőforrás az intézmények átalakítására, a meglévőkön belül lehet új formációkat vagy konfigurációkat létrehozni.

Ennek fényében a skandináv típusú jóléti állam stabil, az állandóságot biztosító elemei és működési mechanizmusai hosszú évtizedeken keresztül, lényegében napjainkig kimutathatók. Érvelésünk szerint a tizenkilencedik század végén megkezdett, majd az 1930-as és 1940-es években kibontakozó szakmai- és értékviták alkották a fejlett – *Gösping* tipológiája szerint szociáldemokrata – értelemben vett svéd jóléti állam eredőjét. Ez azonban csupán egy hosszú, majdnem egy évszázados folyamat fontos szakaszának tekinthető, ami a gazdasági világválság hatásaival és kezelésével együtt katalizátor szerepet töltött be a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében és a bizalom szintjének és dimenzióinak erősítésében.

A későbbiek során, különösen az 1970-es évek közepétől kezdve a jóléti államok értelmezése és gyakorlata változásra és alkalmazkodásra kényszerült, és ez alól a skandináv – és persze a svéd – modell sem vonhatta ki magát. Az 1990-es évek elejére már nyilvánvalóvá vált, hogy a jóléti állam klasszikus modellje elérte lehetőségei határait. Ez azonban nem vonta maga után a rendszer felbomlását, hanem széles körű, mély változások kezdődtek a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás érdekében, először a kilencvenes években a neoliberalizmus, majd a 2008-as válságkezelés folyamatában az állam „visszavétele”, az állam-központú kormányzás felé. Napjainkban az európai jóléti államok klasszikus típusai már kevésbé markánsan különíthetők el egymástól, mivel a globalizációhoz történő alkalmazkodás, a szinte permanens válságkezelés sokrétű tanulási folyamatot indított el az érintett országok között, elsősorban közpolitikai transzferek és jó gyakorlatok formájában. Mindez azonban egyelőre nem kérdőjelezi meg a skandináv modell alapjait, életképességét, a változó környezethez való alkalmazkodás képességét és innovatív megoldásait.

TIBOR TÓTH

THE SCANDINAVIAN WELFARE-MODEL IN THE PRACTICE OF THE CRISES-MANAGEMENT IN THE 1930S

(Summary)

It has been widely accepted, that northern European countries are a special group in the family of democratic, welfare-capitalist states. These countries are linked each other to the common historical, cultural and economic roots, furthermore the combination of social policy between free competitive capitalism and Soviet-type monolithic systems. The trend of the development has been unbroken for decades. and as a result of that, in scientific discourses has become widely accepted that the "Nordic-Scandinavian or social

democratic-institutionalist" welfare model has been special features within the group of European welfare systems, next to the continental, Anglo-Saxon and Mediterranean model. The starting point of this paper is that the Scandinavian model is contain long run stable attributes and also dynamically changing elements and these stability and flexibility ensure the adaptability and sustainability of the welfare system. The authors justify there assumption by examining the early stage of the welfare state in Sweden. First of all, the authors looking for the main factors that have created the Swedish welfare state, which have developed from the end of the 1950s.

The conclude of this paper, that the emergence of the model-wise Swedish welfare state was preceded by the economical, political and social development of the country, which –on one hand- greatly contributed to the country's relatively rapid withdrawal from the shock caused by the global economic crisis, and on the other hand partly create and partially stabilizing the conditions of the development.

However, this can only be seen as an important stage of a centuries-long process, which has contributed to reducing social inequalities.